

ביאורים ומילואים - על סדר ההדף היומני

פסחים פ"ד עמוד א'

בגמ', גידין שסופן להקשות. ר"י אמר נמנין עליהן בפסח, ר"ל אמר אין נמנין עליהן בפסח.

א. הרמב"ם (פ"א מק"פ ה"י) כתב "גידין הרכין שסופן להקשות אף על פי שהן ראויין לאכילה עתה ונאכלין בפסח, אין נמנין עליהן". וביאר דבריו בחי' הגר"ח מבריסק (שם, בענין גידין שסופן להקשות), דדעת הרמב"ם, שיש בהן מצות אכילת קדשים דעלמא ואסור להותירם, רק שאין בהם מצות אכילת פסח, ולפיכך אין נמנין עליהן.

והנפק"מ היא, כי לכולי עלמא אף שסופן להקשות שם "אוכל" עליהם, וכל אוכל שהוא מגוף הזבח הרי הוא בכלל המצוה. ואמנם לענין מינוי ואכילת פסח בעינן שיהיה "בשר", וכמאמר הכתוב: ואכלו את "הבשר" בלילה הזה, ובזה הוא שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, אם אזלינן בתר בסוף שסופן להקשות ולא יהיו "בשר", או אזלינן בתר השתא, שרכין הן ושם "בשר" עליהם.

ולפי"ז צ"ל דמשנתנו יש לבאר בשתי דרכים. א. הנידון הוא רק לענין מינוי, וכלשון רש"י (ד"ה יאכל בגדי הרך) "אין נמנין עליו בפסח". ב. או שהנידון הוא על עיקר האכילה, וכמו שפירש הרמב"ד (שם, ט') שהמשנה "באה על חיוב אכילה שהוא בכל תותירו", ואף רש"י בפתח הדיבור הנ"ל כתב: "יאכל בגדי הרך, ראוי לאכילה בפסח".

ב. ולכאורה היה נראה בכוונת רש"י, כמו שביאר בחי' הגר"ח מבריסק (שם) בדעת הרמב"ם, דזהו שכתב רש"י בפתח דבריו שאין נאכלין, אבל לא סבירא ליה כהראב"ד שאין בהם מצות אכילה ומותר להותירם, ולכן דקדק רש"י לומר "אין נמנין עליהן". אלא שבסוף דבריו שם כתב הגר"ח בפשיטות כי דעת רש"י כהראב"ד, ולא כהרמב"ם לענין גידין, עיי"ש,

וצריך להבין מהיכן למד זאת ברש"י. דהנה במלאכת שלמה על המשנה (סוף משנה י"א) כתב בשם מהרי"ק, כי שיטת רש"י אינה כהראב"ד, שהרי פירש לענין שאין נמנין עליו בפסח, וצ"ע בכוונת הגר"ח.

עוד יש להעיר, דביאורו של הגר"ח תלוי בנפק"מ בין שני ביאורים של הכסף משנה בדעת הרמב"ם (פ"א משחיטה ה"ב) שכתב "וגידין הרכים אינם חשובים בשר". ודייק שם הכסף משנה, שלכאורה נראה בדעת הרמב"ם שאין חילוק בין אם סופם להקשות ובין אם לאו, ויתכן שטעם דברי הרמב"ם שלא חילק בזה, הוא משום שגידין שאין סופם להקשות, פשיטא שהם כבשר ואין צורך לפרש זאת, ולא נתכוין הרמב"ם אלא לגידים שסופם להקשות. א"נ כתב הכ"מ שם, שכל גידים סופן להקשות. ומה שאמר רבי יוחנן "גידין שסופן להקשות" שמשמע מכך שיש שסופן להקשות ויש שלא, אין כוונתו שיש שני סוגי גידים. אלא רוצה רבי יוחנן לומר שאף על פי שסופן להקשות, נאכלים בפסח. וכל גידים סופם להקשות. ומשום כך כתב כאן הרמב"ם לעניננו שכל גידים הרכים אינם חשובין כבשר.

אמנם מדברי התוספות בסוגיין (ד"ה גידים) וכן בחולין (ע"ז באד"ה) משמע שגידים השדרה סופם להקשות, אך שאר גידים שבבשר אין סופם להקשות ונידונים כבשר, ולפי הכסף משנה חולקים התוס' עם הרמב"ם. ועכ"פ ביאורו השני של הכסף משנה, הוא ממש כדברי הגר"ח, אמנם ביאור א' צ"ב, דלפי"ז יצא שבגידין הרכין שאין סופן להקשות לכו"ע הוי כבשר ונמנין עליהן. ועי' בצל"ח בסוג' ובנדוע ביהודה (מהדו"ת י"ד ס"ב ב"ז) והביאו המנחת חינוך (מצוה ח', סוף אות א') שעמד על תירוצו השני של הכ"מ והקיפו חבלי זמורות, עיי"ש.

ואמנם יש לציין שהרמ"א (יו"ד ס"ב נ"ה ס"ט) הסכים להכסף משנה, ופסק כוותיה, דכל הגידין סופן להקשות, והמחבר עצמו לא פסק כדעת עצמו. ובש"ת כתב סופר (יו"ד ס"ב כ"ה) כתב לבאר זה: "והנה המחבר כתב גידין שסופן להקשות אין מצילים, ורמ"א הגיה וכל גידין סופן להקשות, ובכ"מ הוציא זה מדכתב הרמב"ם פ"ה מהלכות שחיטה גידים הרכים אינן כבשר ולא התנה שסופן להקשות וכתב הכ"מ ב' תירוצים דסמך הרמב"ם עצמו באין סופן להקשות פשיטא שהם כבשר, ועוד כתב אפשר ס"ל להרמב"ם דכל גידים סופן להקשות, והא דאמר ר"י גידים שסופן להקשות לאו בידועים שסופן להקשות אלא רבות' קאמר הגם שסופן להקשות, ובש"ע נראה דנקט עיקר כתי' הראשון ברמב"ם הגם שהוא דוחק קצת ברמב"ם, מ"מ עדיף ליה מתי' ב' שצריך לדחוקי בלישנא דר"י שסופן להקשות, לאו באלו שסופן להקשות אלא רבות' קאמר, או אפשר כיון דלא לשתמט חד מראשוני' שיאמר חידוש זה בכל גידים סופן להקשות נראה דלא ס"ל כן, ויש לנו להשוות שיטת הרמב"ם לכל ראשוני' ולתי' רמ"א הגם אם הרמב"ם כן ס"ל מ"מ יחידאה הוא דבבר זה, ורמ"א הגיה להחמיר כתירוץ ב' של הב"י שנראה לו עיקר ברמב"ם".

בגמ', אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה.

ג. וביאור הענין, דאכתי אף שהיא בלשון יחיד, היא סתם משנה, וקיי"ל דהלכה כסתם משנה. כתב מהר"ש אלגאזי זצ"ל (גופי הלכות פ"ב כללי אות ב' כלל פ"ט) שהכוונה שצריך לגרוס בסתם משנה זו, שם של תנא ששנה אותה, ולכך אינה סתם משנה, וז"ל: "בלשון יחיד אני שונה אותה דתניא, מחלוקת רש"י ותוס' ז"ל בזה (חולין נה, קכב): כי פרכינן פעמים לאמורא ממתני', ומשני אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה דתניא וכו', לא בעי למימר דאף דמתני' תני סתמא בלי הזכרת שם תנא אני יודע שהוא דעת יחיד דתניא וכו', דאשכחן בהך ברייתא דהסברא דתני במתני' סתמא מייתי לה בברייתא משמא דיחידאה, זה אינו כלום לסתור סתמיות המשנה, דהא קיי"ל סתם במשנה ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם, אלא כתבו התוס' (שם) בזה וז"ל "בלשון יחיד אני שונה אותה, פירוש שבמשנה עצמה אני שונה דברי רבי שמעון, אבל אין לפרש משום דאתיא כחידאה דמה בכך הא אמרינן פרק החולץ (יבמות מב:) סתם במשנה ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם", וכן כתבו התוס' חולין (ע"ז ד"ה בלשון יחיד), וחלקו על רש"י ז"ל שפירש שם בלשון יחיד אני שונה אותה דאתיא כחידאה". עכ"ד הגופי הלכות.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

אמנם כדעת רש"י שלא גורסים בתוך לשון המשנה שם של תנא, אלא מסורת היא שסתם משנה זו אינה דעת רבים, אלא יחיד, ולכך אין דינה ככל סתם משנה, מצינו נמי לרבינו שמשון ממרסיי (ספר הכריתות לשון למודים שער ג', אות נ"ה) שכתב וז"ל: "מצינו שמקשה מסתם משנה ומתריך אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה, וצריך לומר שקיבל מרבתי דאל"כ לא הוי מקשה עלה מלשון משנה".

בגמ', בשלמא מותר בטהור וכו' בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקה דברי ר"י. רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו.

ד]. הרמב"ם (פ"ח מפסוק ה"ט) פסק "אסור להותיר מבשר הקדשים לאחר זמן אכילתן שנאמר בקרבן תודה לא תותירו ממנו עד בקר והוא הדין לשאר הקדשים כולם, והמותיר אינו לוקה שהרי ניתקו הכתוב לעשה שנאמר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו".

ו**כתב הכסף משנה** (שם) "ויש לתמוה על רבינו מאחר דקי"ל דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו אמאי שבק האי טעמא ונקט טעמא אחרנא, וי"ל דלרבנותא נקט לומר דאפילו אם היה לאו שיש בו מעשה לא היו לוקין עליו".

והמשנה למלך (שם) הביא את דברי הכסף משנה, וכתב על זה: "ולא נתקרה דעתי בתירוץ זה, משום דאם טעם זה דניתק לעשה היה כולל כמו הטעם דאין בו מעשה היה ניתן ליאמר על צד הדוחק תירוצו של מרן, אך רואה אני דטעם זה דניתק לעשה אינו כולל, שהרי היכא דאינו יכול לקיים העשה לוקה עליו, וכמ"ש רבינו בפ"א מה' נערה בתולה הלכה ז' שאם מתה גרושתו הרי זה לוקה, וכ"כ בפ"ג מהל' שחיטה גבי שלוח הקן, ובריש הלכות מתנות עניים גבי לקט שכחה ופאה, ובריש הלכות מלוה ולוה גבי החזרת משכון. וא"כ הגע עצמך שאבד הנותר או אכלו ארי אין לנו עוד תקון ללאו, היה מן הדין שילקה לולא מן הטעם דאין בו מעשה. וא"כ הו"ל למנקט טעמא דאין בו מעשה שהוא כולל בכל החלוקות, דהא לא משכחת לה שיהיה בלאו זה מעשה, והדבר צריך אצלי תלמוד".

ה]. וכתב שם האבן האזל: ומה דפשוט להמשנה למלך דבלאו זה לא משכחת מעשה, יש לומר דאפשר בזה מעשה לפי מה שפסק הרמב"ם בפ"ה מהל' נזירות הל' כ"א דנזיר שטימא עצמו לוקה אף משום בל תאחר לשלמו, שהרי איחר נזירות טהרה ועשה מעשה, ויסוד דבריו הוא עפ"מ דאמר רב אשי בנדרים דף ג', אבל רב אשי אמר עובר והרמב"ם הוסיף שלוקה שעשה מעשה, ומוכח דאף דעיקר בל תאחר אינו במעשה מ"מ כיון דאיחר ע"י מעשה לוקה, וא"כ ה"נ בלא תותירו אפשר ע"י מעשה, כגון שבשעה האחרונה השליך הבשר שהוא מחוייב לאכול לבור עמוק, שעד שיוכל לירד שם ימשך בהכרח שעה ויעבור הזמן [נוב], וכיון שבזה שמשליך לבור ודאי בהכרח יותיר נקרא זה מותר ע"י מעשה, ומה שכתבתי השליך לבור ולא שהשליך לים זהו משום שע"כ אנו צריכין לצייר שיהי' מציאות אח"כ לקיים מצות שריפה שיהי' ניתק לעשה". והאריך עוד בזה, ובסוף דבריו כתב: "והנה אחר כתבי כל זה ראיתי בהמרכבת המשנה שכתב בקצרה וז"ל: עיין משנה למלך, מיהו גם טעם לשאב"מ אינו כולל דמשכחת בזרקו למקום שא"א להוציאו בלילה עד הבקר, ומש"ה ניהא טפי טעם דניתק לעשה, ולהורות דאיכא עשה בשרפה עכ"ל, ובעיקר כוונתי לדבריו".

ו]. ובהשמטות ומילואים לספר אבן האזל, כתב על ענין הנ"ל: "מה שכתב לי שארי הגאון הגדול מוהרצ"פ פרנק שליט"א רב ואב"ד דפעיה"ק ת"ו ומה שהשבתי בזה: מביא מה דתמה המל"מ על תירוצו של הכ"מ [נוב], עכ"ד, והנה לכאורה מפורש בתוס' שבועות (ד. ד"ה אבל) דהזריקה לים לא משוי ליה מעשה, דאינו חייב מלקות על הזריקה משום דהוי לשאב"מ אף שזרק בידיים, אולם ראיתי להרמב"ן בחידושו (מכות ט"ו.) שכ' דהא דאמרין בנותר בא הכתוב ליתן עשה אחר ל"ת לומר שאין לוקין, ה"ק לומר שאין לוקין עליו בשלא ביטל העשה, אבל זרק הנותר בים או האכיל לכלבים לוקה ככל ל"ת שביטל עשה שבו, והתראת ודאי היא כיון שבשעת ביטול העשה שבו מתרה ביה, עכ"ל, הרי מבואר שהרמב"ן חולק על תוס' שבועות וס"ל דמחוייב מלקות על זריקה לים, וממילא יש לקיים תירוצו, ונאמר דהרמב"ם כרמב"ן ס"ל דזריקה לים חשיב יש בו מעשה, ולוקין עליה, אבל שבתי וראיתי שאין בדברי הרמב"ן סתירה לתוס' שבועות, דיש לומר דשניהם צדקו יחדיו ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי [נוב] וא"כ ס"ל לתוס' שבועות דלא הוי בכלל לאו שיש בה מעשה ואין לוקין עליה אף שזרקו בידיים, א"כ תבוא קושיית המל"מ לדוכתא דהו"ל להרמב"ם למינקט הטעם דהוי לשאב"ם דזהו פטור כולל דהא לא משכח"ל שיעבור במעשה". ע"כ תמצית קושיית ההר צבי עזו"ש באריכות גדולה.

ז]. וכתב על זה האבן האזל: "וזה שהשבתי: הנה ד' הדר"ג לחלק בין שיטת התוס' שכתבו דגם אם יזרוק לים לא הוי מעשה, ובין שיטת הרמב"ן דסובר דהוי מעשה דזה תלוי בדין לאו הניתק לעשה אי קיי"ל קיימו ולא קיימו או ביטלו ולא ביטלו, ודאי נכונים וברורים, אלא שלפי דבריו אין לנו דרך ליישב דעת הרמב"ם מקושיית המל"מ דהא סובר הרמב"ם קיימו ולא קיימו, ויראה דגם המרכה"מ יישב כן שכינותי לדבריו, ונראה דאפשר יש לחלק בין לאו שאין בו מעשה דנותר, ובין לאו שאין בו מעשה דשבועה שנשבע שאוכל ולא אכל, דבלאו דנותר דכתיב לא תותירו יש לומר דכיון שזרק לים שבמעשה זה ע"כ ישאר נותר, נקרא לא תותירו, ועיקר הלאו הוא שלא להותיר, ומכיון שעשה מעשה שע"כ יהי' עי"ז נותר נקרא מעשה בעשיית נותר, אבל בנשבע שאוכל ולא אכל דהלאו שלו הוא לא יחל דברו, א"כ עיקר השבועה הוא שיאכל והלאו הוא ג"כ שלא יחלל דברו ויקיים שבועתו, נמצא דבעיקר אנו צריכים לעיין על עיקר השבועה שהוא שיאכל, ומה שזרקו לים ולא יוכל לאכול הוא רק מניעה שלא יוכל לקיים, ולכן כתבו התוס' דלא הוי מעשה, אבל התוס' יוכלו ג"כ לסבור דבלאו דלא תותירו דהלאו הוא על ההותרה, דבזה אם עשה ההותרה בפועל יהי' בזה מעשה בהותרה".

פסחים פ"ד עמוד ב'

בגמ', נייתי גומרתא וניחות עליה וכו' רבא אמר משום הפסד קדשים.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

[ת]. ופירש"י שמפסיד המוח ושורפו בידים ומוטב שיפסל מאליו. והקשה **השואל ומשיב** (מהדו"ק ח"ג סי' קע"ג): דאמאי חיישינן בכה"ג להפסד קדשים, והא המוח של העצמות בלא"ה לאיבוד ולשריפה, והא לעיל (כ:) מובא המשנה בתרומות דחבית של תרומה שנשרפה חבית העליונה ותחתיה חולין טמאים, דקאמר ר"י דאם אינו יכול להציל את התרומה בטהרה יטמאנה ביד.

ותירץ, דכיון דכל עיקר דל"ש הפסד קדשים ויכול לשרוף, כיון דבלאו הכי הולך לאיבוד, משום שאינו יכול להוציא, והרי כל שאתה מתיר לשרוף שוב אינו הולך לאיבוד, ושוב שייך הפסד קדשים. והרי הוא גלגל החזור ומתהפך כחומר חותם. משא"כ לעיל בפ"ק איירי בתרומה דבין כך הולכת לאיבוד ממילא, מצד אחר, ע"כ ס"ל לר"י דיטמאנה ביד מחמת הכי. משא"כ הכא דכל עיקר דאזיל לאיבוד מחמת שאינו עומד לאכילה, וכל שאתה מתיר לשרוף א"כ שוב עומד לאכילה, ושוב שייך הפסד קדשים, וא"כ מוטב שיהי' בשוא"ת ולא יעשה איסור בידים.

[ט]. גם בתשו' **אבני נזר** (חו"מ סי' ע"ד) נשאל זאת מתלמידו **החלקת יואב**, וכתב ליישב דחילוק גדול יש בין תרומה לקדשים בזה, דבתרומה חמור יותר לטמאותה מלשרפה, דהרי תוס' לעיל בפ"ק נסתפקו לומר דיל"דמה"ת אין שום איסור לשרפה רק לטמאותה, והיינו משום דאיסור לטמא תרומה אינו משום שמפסיד להתרומה, אלא איסור עצמו לטמאות התרומה, עיי"ש שהביא ראיות לזה, ולכן להיפוך להפסיד התרומה כשאינו מטמא י"ל דשרי, ולכן כשסופו לאיבוד שרי להפסידה בידים.

אבל בקדשים נהפוך הוא, דבסוגיא דר' חנינא סגן הכהנים מבואר דקדשים שהוא פסול מותר לטמאותה, ואילו קדשים שהוא פסול אסור לשרפה, וטעון עיבור צורה, והיינו משום דבקדשים איכא בשריפתה לאו דלא תעשון כן לד' אלקיכם, משא"כ בתרומה. ולכן י"ל דדוקא תרומה דאזלי לאיבוד מותר לשרפה, משא"כ קדשים דחמיר טפי אסור לשרפה אפילו אם הולכת לאיבוד.

בגמ', ר"ש בריה דרב אידי אמר וכו' אלא שבירת העצם בנא איכא בינייהו וכו', רב נחמן בר יצחק אמר כל כי האי גוונא יש בו משום שבירת העצם. מאי טעמא דהא חזי לאכילה, דמטוי ליה ואכיל ליה.

[י]. בהערות לשו"ת **זרע אברהם** (סימן י"א, אות כ"א) כתב הג"ר **מנחם זעמבא** הי"ד על מה שכתב המחבר שם לעיל מיניה, ויובנו דבריו מתוך הערת הגר"מ זעמבא: ובעיקר דברי התוספתא דהאוכל פסח מבושל עובר משום כל שבקודש וכו' העיר כ"ת למאי דאמר במכות (י"ח): "הני מילי היכא דחזי קודם פסולו" דאז יש לאו דכל שבקודש פסול, "אבל הכא דקודם פסולו נמי לא חזי" ליכא לאו זה יעו"ש, וא"כ בפסח שבישלו התנינא אם צלאו לפסח, ואח"כ בשלו דהי' חזי קודם פסולו שפיר לאחר שבשלו יש לאו דכל שבקודש כו', אבל בשלו תחלה דלא הי' חזי קודם פסולו לא הי' לאו זה עכ"ד. מה דפשיטא לי' לכת"ר דפסח קודם בישולו חשיב לא חזי, אינו נראה דלא מיבעי' כל זמן שהוא נא דבידו לשוי' ראוי ולגמור מצותו והכשרו פשוט דשפיר מיחשב חזי, אלא אף אם סילק הראויות לצלותו כגון שבישלו דאמר בפסחים (מ"א). דבשלו ואח"כ צלאו אסור ועי' ירושלמי (פ"ג דפסחים ה"א) יעו"ש, מ"מ לא אמרינן דנסתלק שם ראוי למפרע דכיון דבפועל ממש לא הי' ראוי רק שהי' בידו לשוי' ראוי. כשנסתלק ראויות זה יחשב למפרע כאלו לא הי' ראוי מעולם וכזה בתוס' ב"מ (ג"ג: ד"ה לא פליג) יעו"ש ותבין, דז"א דהא מבואר בפסחים (פ"ד): דשבירת העצם בנא למ"ד ראוי לאכילה בעינן חייב דהאי חזי לאכילה דמטוי לי' ואכיל לי' יעו"ש, ומבואר דנא חשיב חזי משום שראוי לצלותו, וברמב"ם הוסיף (פ"ג מק"פ ה"ו) פסח שהוא נא "או מבושל" ושבר את העצם לוקה שהי' לו שעת הכושר יעו"ש, הנה הוסיף ז"ל דגם עי"ז שבישלו ונסתלק מה שהי' בידו לצלותו מ"מ לא נתבטל שם ראוי בתחלה כיון דמ"מ בשעתו הי' בידו, וה"נ י"ל דחשיב חזי בתחלה כיון שהי' בידו לצלותו ושפיר לאחר שבשלו עובר משום פסול קודש. עיי"ש עוד שמקשה מזבחים ועוד מקומות, שמשמע שנא אינו נחשב לראוי, ובמה שהשיב לו המחבר.

בגמ', רב אשי אמר וכו' אבר שאין עליו כזית בשר א"ב. למ"ד כשר הא כשר הוא, למ"ד ראוי לאכילה בעינן שיעור אכילה וליכא.

[י]. **האור שמח** (פ"י מק"פ ה"ב) יצא לידון בדבר החדש, והוא, כי אבר שהיה עליו כזית בשר ובשעת שבירה אין עליו, הרי הוא כפסח שהיתה לו שעת הכושר ונפסל. כלומר, שהאור שמח מפרש "היתה לו שעת הכושר", דהיינו, שהיתה לו שעה שהיה בו איסור שבירה, ולדעת הסובר היתה לו שעת הכושר ונפסל יש בו איסור שבירה, הרי שאף בעצם שאין עליו עכשיו כזית בשר יש בו איסור שבירה. והאריכו לעיין בדבריו הבאים אחריו. אך לפי חידושו, אפשר ליישב קושיית **המנחת חינוך** (מצוה ט"ז) שהקשה, כיון דבעינן שיעור אכילה, והרי כל שדינו בשריפה קיימא לן בעלמא דכתותי מיכתת שיעוריה, אם כן למה יהא נוהג שבירת עצם בנפסל ביוצא או בטמא, למאן דסבירא ליה, אם היתה לו שעת הכושר יש בו משום שבירת עצם, כיון שטעונין הן שריפה, וחשוב כאין בו שיעור. וכתב המנ"ח "אך קושיא זו יש להעיר בכמה מקומות בש"ס ואין לדמות הדברים אלא במקום שאמרו חז"ל, עיין תוספות סוטה כה ב, ד"ה לאו".

אך ע"פ דברי האור שמח יש ליישב הקושיא מעיקרא, דכיון שאין צריך כלל שיהיה עליו בשר בשעת שבירה אם היה עליו מתחלה כזית בשר, והרי אף כאן היה עליו כזית בשר קודם שנפסל. ודו"ק.

אמנם עי' **בשפת אמת** בסוג', שמכריח בדברי רב אשי, שלא בא לתרץ הסתירה בין המשנה לברייתא, אלא בא לבאר דברי רבי נחמן בר יצחק, ולפי"ז הדק"ל דהמנחת חינוך, עיי"ש, ועי' שם בהג' חתנו הגרי"מ **בידרמן** הי"ד, ודו"ק.